

Fortidens fremtid

- Mål og redskaber i den arkæologiske beslutningsproces

Af Bo Ejstrud, ph.d. stipendiat, Institut for Forhistorisk Arkæologi, Moesgaard.

Har forhistorien en fremtid i Danmark? Det er let at blive i tvivl, når man ser på den foreliggende litteratur om arkæologiens tilstand. Det er dokumenteret, at med landbrugets mekanisering og de massive ændringer i infrastrukturen siden 1960, har ødelæggelsen af arkæologiske lokaliteter nået et alarmerende og uacceptabelt niveau. Samtidig har holdningen, når arkæologer har vurderet den arkæologiske forvaltning, været entydigt negativ: Pladserne forsvinder, og vore gravende museer er ikke dygtige, professionelle eller store nok (alt efter kritikerens fokus) til at gøre noget fornuftigt ved det. Det er som regel *de andre*, der er for dårlige til deres arbejde, mens det er klart for de fleste, at pengene er for få. De højlydte klagesange kan naturligvis hjælpe til at påpege konkrete problemer og behov. Imens forsvinder pladserne i stigende takt, og en mere konstruktiv løsning er måske at lede debatten hen på, hvad vi gør ved problemerne.

Det er ganske enkelt nu vi beslutter, hvilken fortid fremtidens arkæologer skal have adgang til. Det er beslutninger vi kun kan tage ved at definere mål for det arkæo-

logiske arbejde, og herefter at bestemme, hvilke redskaber og arbejds-gange, der fører os frem mod disse mål. Det, jeg vil gøre her, er derfor ganske kort at præsentere eksempler på målsætninger, og på redskaber, der kan hjælpe til at opfylde dem.

Bæredygtighed

Dansk arkæologi har en, ofte sund, tradition for at undgå de store ord og armbevægelser. Alligevel kan man sætte som mål, at vi skal sikre en *bæredygtig* udnyttelse af de arkæologiske ressourcer. Og det lyder jo i det mindste moderne. Men hvad betyder det? Normalt handler bæredygtighed på kulturområdet om begreber som identitet og tradition. Hvilket såmænd er rigtig nok; arkæologer deltager også i reproduktionen af den fælles identitet. Det er bare vanskeligt at behandle operationelt. Det er svært at se, at man kan identificere sig med et stolpehul, og stolpehullet bliver først til identitet, når der er nogen, som fortæller historien om det. Det er os - arkæologerne - der gør det, og ellers er der såmænd andre, der gør det for os. Det er for øvrigt derfor, det er vigtigt at

have arkæologer; Det er ikke kun sådan en hyggelig hobby, som vi får løn for at have. Vi kan ikke forudse hvilken historie, fremtidens arkæologer vil fortælle om stolpehuller. Men vi kan forudse, at de får behov for at have adgang til stolpehuller for at kunne fortælle deres historie. På den måde kan vi se arkæologiske fundpladser som en ressource fuldstændig på linie med kul og regnskov og fastslå, at det er ressourcer som vi ikke bør udnytte hårdere, end at der er noget til fremtiden. Det praktiske ved den definition på bæredygtighed er, at det at bevare stolpehuller er meget håndgribeligt. Det er fremtidens identitet ikke.

Viden

Det kan imidlertid ikke handle om fremtiden det hele. Det arkæologiske arbejde må nødvendigvis forholde sig til konkrete krav i nutiden. Hvad er målene så? Her kan man tage fat i Museumsloven. Som bekendt siger den at museerne skal lave *Indsamling, Registrering, Bevaring, Forskning* og *Formidling*. De krav kan man udlægge sådan, at de handler om viden. Der står i de fem krav, at vi skal 1) sikre en infrastruktur således at vi kan 2) producere viden og 3) fortælle andre om den. En målsætning for det arkæologiske arbejde kan altså være at optimere

forholdene for at producere viden. Og at sikre at den optimale viden bliver produceret.

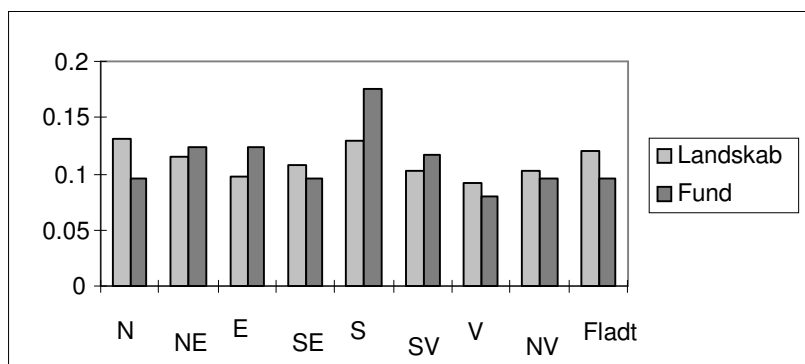
IT som beslutningsstøttesystem

Vi har i dag en decentral museumsstruktur, og det er blevet hævdet, at disse enheder er for små og lokale til at det kan være de faglige hensyn, der står først i rækken når beslutninger skal tages. Det er ikke ganske umuligt men enhver, der følger med i institutsladderne fra de to universiteter vil vide, at det såmænd heller ikke altid er den strikte faglighed, der står forrest på store centrale enheder. Derom kunne man skrive lange sociologiske afhandlinger, men den korte forklaring er ganske enkelt, at det er de behov og hensyn, der ligger eksplicit og lige for, som vil indgå i systemet af arkæologiske beslutninger, også i hvordan vi forvalter det feltarkæologiske arbejde. Etablering af større enheder er således ikke nogen garanti for god arkæologi, det er noget vi opnår ved at klarlægge de mål og det grundlag, som beslutningerne skal forholde sig til.

Her får informationsteknologien sin betydning. Gennem sin evne til at behandle store datamængder, såvel numerisk som kategorisk, kan den samle og generalisere viden på tværs af den enkelte arkæologs

erfaring og intuition, og på den måde eksplisitere behov i den arkæologiske beslutningsproces.

Da mit arbejdsfelt ligger inden for Geografiske Informationssystemer, eller GIS, vil jeg her vise eksempler med udgangspunkt i denne teknologi.

Figur 1. Fordelingen af ældre jernalders bopladsfund i forhold til hældningsretning (Ejstrud 2000).

Fundenes placering

Figur 1 viser et simpelt eksempel. Her er ældre jernalders bopladser vist i forhold til landskabets hældningsretning. Det er let at finde kolleger, der mener, at bopladser foretrækker en sydvendt placering. En statistisk test viser imidlertid, at dette intet har på sig. Periodens bopladser ligger helt tilfældigt fordelt på verdens-hjørnerne - og det gælder i øvrigt for alle oldtidens perioder. Men kan imidlertid se, at der faktisk er en overrepræsentation af bopladser på sydvendte skråninger. Det skyldes, at det er her arkæologer leder efter pladserne, og skønt denne indsamlingsstrategi endnu ikke har slået igen

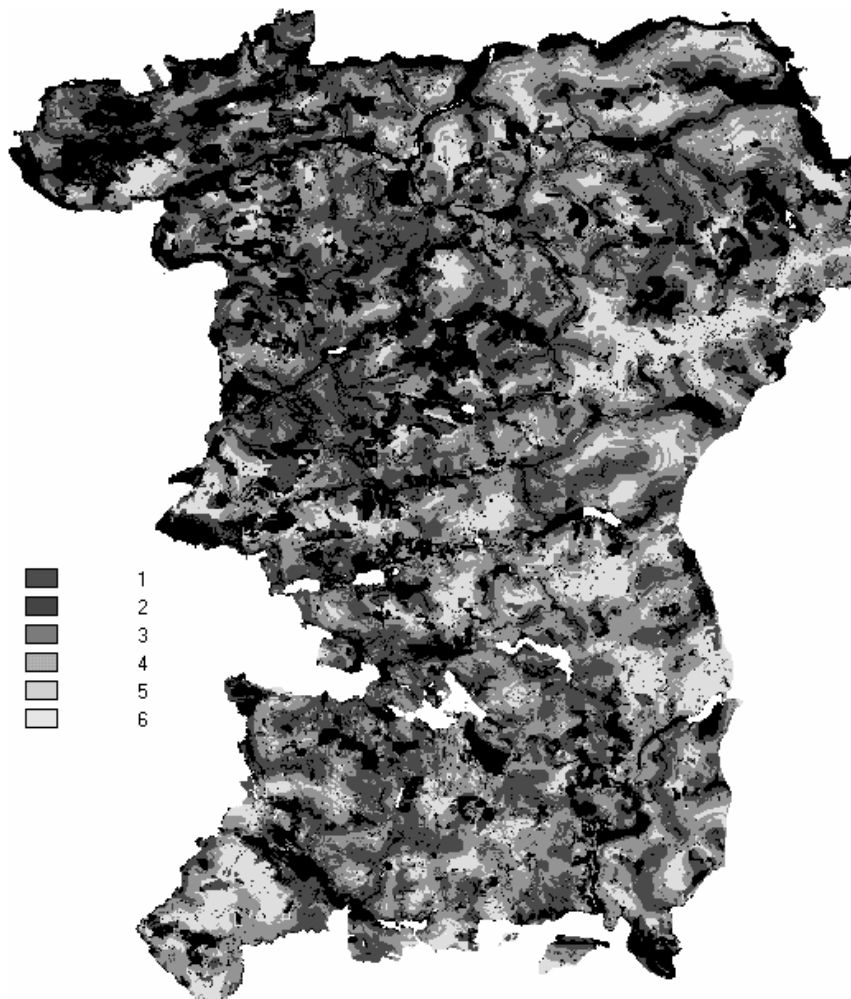
nem i materialet, så vil der kun gå ganske få år, før dette vil ske.

Det er indlysende, hvorfor man *erfaringsmæssigt* vil opfatte, at bopladser ligger på sydvendte skråninger. For hvis det først og fremmest er her man leder, og pladserne i øvrigt er fordelt hele kompasset rundt, så vil det også være her, man finder pladserne. På den måde kan den intuitive 'erfaring' altså virke som en hæmsko for at tage de rigtige arkæologiske beslutninger. Men uden redskaber, der kan analysere de store datamængder, er det en arbejdskrævende proces at se igennem relationer, som man ellers troede var der.

Indikative modeller

En måde at sikre en mere bæredygtig udnyttelse af det arkæologiske landskab er ved at finde ud af, hvor pladserne ligger. Ikke blot de, som allerede er fundet, men også de hidtil ukendte. Det gør man kort fortalt ved at undersøge hvilke parametre, der er vigtige for lokaliseringen af de kendte pladser, og så genfinde disse parametre i landskabet som helhed.

Resultatet er '*indikative modeller*' over sandsynligheden for fund, og et eksempel er vist på figur 2, som deler landskabet op i seks kategorier af stigende sandsynlighed for ældre jernalders bopladser, og som derfor viser, hvor de arkæologiske fund ligger tættest i landskabet.

Figur 2. En indikativ model for ældre jernalders bopladser i Østjylland. (Ejstrud 2000)

Denne præcisering af landskabet betyder, at det er muligt at gå mere målrettet til det arkæologiske landskabs forvaltning. Skovrejsning er aldeles ødelæggende for pladser under flad mark, og amterne kan således planlægge kommende skovrejsning, sådan at man undgår de områder, hvor fundene ligger mest koncentreret. Kommunerne skal planlægge byudvikling 12 år frem i tiden, men synes aldrig at kontakte museerne for arkæologisk undersøgelse før i sidste øjeblik, hvilket gør arkæologien til en *joker* i forvaltningen. Ved eksplicit at pege på områder med høj sandsynlighed for fund, kunne man måske formå kommunerne til at få frigravet disse områder i god tid, og dermed give alle parter et bredere planlægningrum. Museernes anvendelse af en sådan model ville være at målrette graveaktiviteten for særlige forskningsobjekter, samt at udpege 'oversete' arealer. Under alle omstændigheder må man være meget skeptisk over for, at sådanne modeller slippes løs blandt andre forvaltningsenheder, hvis ikke de bruges i tæt samarbejde med museerne.

MapInfo

I analyserne ovenfor har jeg brugt et rasterbaseret GIS, der deler landskabet ind i større eller mindre kvadrater. En stor del af landets museer deltager nu i samarbejdet

omkring MapInfo, som er et vektorbaseret system. Desværre er det ikke alle, men der er ingen tvivl om, at nytteværdien er højest ved en frivillig tilslutning.

MapInfo er ikke bare et program, som kan bruges til at vise fundpunkter på et kort. Man kan også, ved hjælp af simple forespørgsler, lave en lang række kildekritiske undersøgelser af det arkæologiske feltarbejde. Et spørgsmål kunne være hvor godt det enkelte museum dækker sine arealer, f.eks. målt som antal fund pr. sogn. Her vil det vise sig, at de store museer har vanskeligt ved at nå ud i yderdistrikterne af deres ansvarsområder. Man kan også spørge til fordelingen af fund på perioder: Er der fundkategorier, vi overser? (:Fordi vi egentlig er mere interesseret i en anden periode; eller fordi ældre jernalders bopladser er så bekvemt lette at finde, eller hvad grunden nu er). MapInfo giver således mulighed for at lave en lang række forespørgsler omkring den geografiske og kronologiske validitet af museets arbejde.

Fremtiden ...

Det er vanskeligt at føle sig overbevist ved argumentet om, at kvaliteten af de arkæologiske beslutninger afhænger af størrelsen på den institution, hvortil den arkæologiske beslutningstager er knyttet, sådan som

andre debattører har talt for. I stedet kan man fokusere på karakteren af det grundlag hvorpå beslutningerne bliver taget. Hvis dette grundlag er tilstrækkeligt godt, og hvis målene er tilstrækkelig klart formuleret, så har vi løst den væsentligste forudsætning for et arkæologisk kvalitetsarbejde.

Informationsteknologien tilbyder en del - men naturligvis kun en del - af løsningen på problemerne. Det drejer sig ikke længere om måneders forskningsarbejde for at få et grundliggende overblik over det eksisterende fundmateriale, men er derimod en investering i nogle minutters arbejde med forespørgsler på en database. Med MapInfo er der allerede et stort potentiale, som vil øges hvis man indfører det komparative aspekt, at det enkelte museum har adgang ikke blot til egne fund, men også til nabomuseernes.

Det ændrer dog ikke på, at vi i dag har strukturproblemer, hvor den decentrale museumsstruktur til tider kan føles som feudaltidens sidste bastion. Her er det klart,

at det er problemer, som kræver en holdningsændring. Det kan bedst ske i en åben faglig dialog, hvor man måske hæver debatten til lidt mere konstruktive niveauer end blot at synge sangen om, at '*Det er de andre, der er dumme/og det er også for dårligt*'. Den næstbedste løsning er at rigsantikvarinstitutionen tager mere kontant på sin del af ansvaret for grave-aktiviteten og sørger for, at museer, hvor det hele bliver for snævert og territorie-hævdende, ikke fortsat bliver tildelt et ansvarsområde. Som bekendt er det rigsantikvaren, der har ansvaret for gravningerne, og denne løsning findes derfor i lovgivningen.

Men pointen er altså, at vi så at sige må bringe museerne videre fra feudaltiden til oplysningstiden. Kun ved at diskutere og fastsætte retninger for det arkæologiske arbejde, og ved at have den bredest mulige viden tilgængelig, kan vi sikre, at vi får taget de beslutninger, som er nødvendige hvis der også skal være en fortid til fremtiden.